

crkva u svijetu

RASPRAVE I ČLANCI

TEOLOGIJA SV. AUGUSTINA O PRESVETOM TROJSTVU (II)

Homiletsko-pastoralni aspekt

Đuro Puškarić

7. Izlasci u Trojstvu

Govoreći o među-osobnim odnosima u Trojstvu, Augustin je nastojao u njima uočiti razloge za unutar-trojstvene izlaske. *In Io. ev. 40,3* razmišlja ovako: »Sin je naime od Oca Bog, a Otac nije Bog od Sina; Sin je Bog od Boga, Otac je Bog ali ne od Boga; Sin je Svjetlo od Svjetla, Otac je Svjetlo ali ne od Svjetla; Sin jest i jest onaj od koga jest; Otac također jest, ali nema onoga od koga jest.« Ovak Sinovljevi od (de) pokazuje na njegovo usmjerenje na Oca i dosljedno na unutar-trojstveno izlaženje po kojemu je Sin u Trojstvu.

Što se tiče nauke o izlaženju Duha Svetoga, za sada recimo samo to, da ona ističe Oca kao počelo unutar-trojstvenih izlaženja⁶¹ i da naglašava aktivnu ulogu Sina u tom izlaženju po kojemu Duh Sveti nije ni rođeni, jer nije sin, ni stvoreni, jer je Bog, nego u jedinstvu iste biti izlazi od Oca i Sina kao jednog počela.

Dok se odnosi uzajamno usmjeruju uvijek i isključivo prema drugome (ad alium), izlasci uvijek upućuju na drugoga kao izvor postojanja. Da bi to izrazio, Augustin se služi pojmovima: *de, ab* (= od) i *de utroque* (= od obojice). Na taj način upućuje i na izlazak Sina od Oca rađanjem, i na izlazak Duha Svetoga od Oca i Sina nadisajem. Odmah valja reći da se njegova oštroumnost ne pokazuje toliko u izlaganju

⁶¹ *In Io. ev. 100, 4 (CC 36, 590)*: »Ergo de Patre accipit Spiritus Sanctus, unde accipit Filius, quia in hac Trinitate de Patre natus est Filius, de Patre procedit Spiritus Sanctus.«

izlaska Sina (Pismo je u tom pogledu jasno i Oci prije njega već su rekli gotovo sve), koliko u obrazlaganju drugoga unutar-trojstvenoga izlaska; onoga Duha Svetoga, pred kojim su prethodni Oci, kao pred nerješivom zagonetkom, stajali u pobožnoj šutnji.⁶² I on sam stajao je pred teškim pitanjima. Prije svega se pitao, tko je počelo ovog izlaženja: Otac i Sin kao dva različita počela (što bi bilo apsurdno!), ili pak Otac i Sin kao jedno počelo (što bi bilo vjerojatno, i što se pokazalo jedino ispravno)?

Polazeći od činjenice da je Duh Sveti jedan i zajednički Duh dvojice, Augustin zaključuje da on i izlazi od obojice i to ne kao od dva različita počela, nego od jednog Počela shvaćenog kao prvi mlaz i izvor trojstvenih izlaženja i kao Počelo cijeloga Trojstva.⁶³ Ističući Oca kao počelo Trojstva i kao prvo počelo drugog izlaženja u Trojstvu, Augustin ne zaboravlja uloge Sina u ovome izlaženju. Uočava je napose u slanju Duha, zato *In Io. ev. 99,9* zaključuje: »Duh Sveti ne izlazi (prelijevanjem) od Oca u Sina i potom od Sina ne izlazi da bi posvetio stvorenja, nego istovremeno izlazi od obojice, iako je Otac dao Sinu moć da i od njega izlazi Duh Sveti kao što izlazi od Oca samoga.«

Sin prema tome nije pasivni prenosnik Duha Svetoga, nego je i on aktivno počelo drugog izlaženja u Trojstvu, ukoliko je počelo od počela bez počela. Sinovljeva moć nadisaja posljedak je njegova vječnog rađanja od počela bez počela. Zato i vjerujemo da Duh Sveti ne izlazi samo od Oca, iako je Otac počelo Trojstva, nego i od Sina koji vječnim rađanjem od Oca prima moć nadisaja po kojoj Duh Sveti i od njega izlazi.⁶⁴ Otac prema tome ostaje prvi izvor i počelo Trojstva, jer je u jedinstvu iste biti samo on bez počela.⁶⁵ Ova saznanja omogućila su Augustinu da izjednači dvije formule, poznate već Tertulijanu,⁶⁶ koje izražavaju istu vjeru u izlazak Duha Svetoga. Prema njemu formula: »Duh Sveti izlazi od Oca po Sinu = Duh Sveti izlazi od Oca i Sina. Treba reći da je samo prva oduvijek prihvaćena na Istoku, dok je druga, iako sadrži istu nauku, ustrajno odbacivana kao izum Zapada.

Uz pitanje prvog počela drugog izlaženja u Trojstvu, Augustin si je postavljao i druga pitanja povezana s tim izlaženjem. Zašto se ne može reći da Duh Sveti izlazi rađanjem? U čemu se sastoji bitna razlika između prvoga i drugoga izlaženja u Trojstvu? Na koji način, zapravo, Duh Sveti izlazi od Oca i Sina? S tim pitanjima ozbiljno se sučeljuje posebno *In Io. ev. 99,4.9*. Traži odgovor, ali na kraju mora priznati ograničenost uma i izražajne moći koji su pred tolikom tajnom sposobni samo stajati puni divljenja. Stoga *In Io. ev. 99,9* iznosi problem i kaže:

⁶² Usp. A. Trapè, *Introduzione alla Trinità*, str. LXI.

⁶³ *In Io. ev. 99, 8* (CC 36, 587): »A quo autem habet Filius ut sit Deus, (est enim de Deo Deus) ab illo habet utique ut etiam de illo procedat Spiritus Sanctus; ac per hoc Spiritus Sanctus ut etiam de Filio procedat, sicut procedit de Patre ab ipso habet Patre.«

⁶⁴ *Contra Max. ar. ep. 2, 14, 1* (PL 42,772): »Quoniam Pater processionis eius est auctor, qui talem Filium genuit, et gignendo ei dedit ut etiam de ipso procedat Spiritus Sanctus.«

⁶⁵ *In Io. ev. 100, 4* (CC 36, 590): »Qui autem de nullo natus sit, de nullo procedat, Pater solus est.«

⁶⁶ *Adv. Prax. 4, 8* (PL 2, 182).

»Ako bi se i Duh Sveti nazivao Sinom, trebalo bi reći da je Sin obojice (tj. Oca i Sina), što bi bio apsurd. Nitko, naime, ne može biti sin dvojice, ako to nisu otac i majka.«

Valja ovdje reći da u ovom navodu kao ni u ostalim propovjedničkim djelima Augustin ne daje cjelovit odgovor na navedena pitanja. Sazrio odgovor daje u *De Trinitate*, koje je upravo i bilo napisano s tim ciljem. Pitanje načimje već u I. knjizi⁶⁷ i ponovo se više puta na nj vraća na drugim mjestima; o njemu sustavno razmišlja od IX—XV. knjige, gdje ga pokušava riješiti psihološkim trojstvom. Konačno rješenje nudi u posljednjoj XV. knjizi *De Trinitate*. Taj odgovor sažeto glasi: *Duh Sveti ne izlazi u Trojstvu rađanjem, jer ne izlazi kao riječ, nego kao ljubav i dar*⁶⁸ — i prema tome izlazi nadisajem.

Psihološko trojstvo: *mens — notitia — amor* (= um — spoznaja — ljubav), koje predlaže u IX. knjizi *De Trinitate*, poslužilo je Augustinu kao izvrsno polazište prema cilju. Tako u *De Trin.* IX, 12, 18 između ostaloga piše: »Svaka stvar koju spoznajemo su-rada u nama spoznaju sebe. Spoznaja je, naime, rođena od dvoje: od spoznavatelja i spoznavatoga. Tako i kad um spoznaje samoga sebe, sam rađa spoznaju sebe, jer je ujedno i spoznavatelj i spoznati.«

Ono što se može reći za spoznaju, ne može se reći za ljubav jer jedno je naći, otkriti, izraziti, ponoviti, a drugo je željeti, tražiti, u nečemu uživati. Prvo se može reći za spoznaju koja se predstavlja kao porod uma, dok se drugo može reći za ljubav koja nije porod uma. Da bi pojasnio činjenicu ljubavi, Augustin razlikuje dva čina ljubavi: jedan koji prethodi spoznaji i koji se sastoji u želji da se spozna, i drugi koji proizlazi iz samo-spoznaje, u njoj uživa i objedinjuje ju s početom spoznanja. Ali, kako za prvi, tako ni za drugi čin ljubavi ne može se reći da je porod spoznaje ili uma, jer prvi spoznaji prethodi i njezin je uzrok, dok je drugi podrazumijeva i samo je njezina nadopuna. Evo, uostalom, Augustinova pojašnjenja: »Rađanju uma prethodi želja, zahvaljujući kojoj se, tražeći i nalazeći što želimo spoznati, rađa potomak, koji je sama spoznaja. Želja pak, koja je uzrok spoznaje i samoga rađanja spoznaje, ne može se ispravno nazvati rađanje i potomak: Ta želja, zapravo, koja čezne za stvari koju treba spoznati, postaje ljubav spoznate stvari tek kada posjeduje i grli taj porod u kojemu uživa, to jest spoznaju, objedinjujući je s početom rađanja.«

To je, zaključuje Augustin: »neka slika Trojstva: duh, njegova spoznaja, koja je njegovo potomstvo i od njega rođena riječ, i treća je ljubav, i to troje su jedno i samo jedna suština. Niti je manje potomstvo od duha, dok se ovaj spoznaje kakav jest; niti je manja ljubav, dok se ovaj ljubi srazmjerno spoznaji sebe i svoga bitka.«

No, ni to nije konačan odgovor. Taj odgovor Augustin daje tek u posljednjoj knjizi *De Trin.* XV, 27, 50. Najprije potiče samoga sebe da uzdigne pogled duha prema onome Svjetlu koje ga je prosvjetljavalo za sve vrijeme naporna istraživanja, jer u tom Svjetlu se nalazi: »razlika

⁶⁷ *De Trin.* 1, 5, 8 (CC 50, 36—37).

⁶⁸ *Isto* 15, 17, 31 (CC 50, 505 sl.).

između rađanja Riječi i izlaženja Dara Božjega; razlog s kojega Jedino-rođeni Sin nije rekao da je Duh Sveti rođen od Oca, inače bi bio njegov brat, nego da izlazi od Oca i Sina. I zato, jer je Duh obojice kao isto-bitno zajedništvo jednoga i drugoga, ne može se reći, čak ni pomisliti, da bi on bio sin obojice.«

U tom grčevitom usponu, Augustin se vraća razlici između spoznaje i ljubavi i nastavlja: »Ona (ta Svjetlost) pokazala ti je te vidiš, da je u tebi prava riječ, kada je rođena od tvoga znanja, kad naime kažemo što znamo, iako ne izgovaramo niti mislimo i jednu riječ prepoznatljivu bilo kojem ljudskom jeziku. Pokazala ti je, da se naša misao oblikuje od onoga što znamo, i to tako da zrenjem onoga što misli, slika spoznaje točno odgovara onoj, sadržanoj u pamćenju; da su ovo dvojje (tj. spoznavatelj i spoznaja), zamišljeni kao roditelji i potomak, ujedinjeni voljom ili ljubavlju, koja tom procesu daje treću dimenziju. I budući da ta volja (ili ljubav) proizlazi iz spoznaje (nitko naime ne želi nešto što ne zna što je i kakvo je) a da nije slika spoznaje, ta Svjetlost ti je pokazala, da ta jasna stvarnost upućuje na određenu razliku koja postoji između rađanja i izlaženja, jer nije isto vidjeti misliti i željeti ili uživati u nečemu gledanjem.«

Psihološko trojstvo upućuje nas tako na postojeću razliku između rađanja i izlaženja u Trojstvu, a temelji se na postojećoj razlici između činjenica: biti Riječ ili Slika, ili pak Ljubav i Dar u imanentnosti Trojstva. Dosljedno: kao Riječ i Slika, Sin izlazi od Oca rađanjem, dok Duh Sveti, kao Ljubav i Dar, prvotno izlazi od Oca nadisajem, jer Otac je stvarno Počelo izlaženja u Trojstvu. Isto tako Duh Sveti izlazi i od Sina koji vječnim rađanjem od Oca, od istoga prima moć da Duh Sveti i od njega vječno izlazi. Duh Sveti izlazi tako od Oca i Sina, jer je uzajamna Ljubav i Dar Oca i Sina. Ne izlazi kao spoznaja ili slika dvojice, jer već postoji Spoznavatelj i spoznata Slika, nego kao Ljubav i Dar; kao su-vječna i uzajamna čežnja Oca i Sina, kao isto-bitno zajedništvo jednoga i drugoga, i stoga se ne može reći da je rođen. Ta prosvjetljena spoznaja teologa-pastira, ne predstavlja samo za Istočnu teologiju otkriće,⁶⁹ nego je ona novost i za Zapadnu teologiju, koja ju je kao takvu nesvjesno i nepravedno pripisala svetom Tomi Akvinskom.⁷⁰

Pošto je u *De Trinitate* teološki razjasnio činjenicu drugog izlaženja, Augustin je uznastojao da svome stadi izloži sadržaj ovoga izlaženja, stavljajući ga u tijesni odnos sa slanjem treće božanske Osobe u vrijeme i prostor. Prema tome jedan Duh, zajednički Ocu i Sinu, očito je poslan u vrijeme i prostor prvotno od Oca koji je Počelo bez počela izlaženja u Trojstvu. Isto tako poslan je od Sina, koji, kako smo vidjeli, nije samo pasivni prijenosnik Duha Svetoga. Aktivno sudjelovanje Sina u drugom izlaženju u Trojstvu odsijeva u svoj ljepoti upravo iz povijesno-spasenjskog slanja Duha Svetoga. Sam Isus, naime, poslije svoga uskrsnuća to znakovito pokazuje, kada upravo nadisajem daruje učenicima Duha Svetoga (Iv 20, 22).⁷¹

⁶⁹ F. Bourassa, *nav. dj.*, nota 50.

⁷⁰ A. Trapè, *Nota sulla Processione dello Spirito Santo nella teologia trinitaria di S. Agostino e di S. Tommaso*, u *Studi Tommistici*, 1 Roma, str. 119—125.

Duh Sveti je, nadalje, uvijek prisutan u Isusu kao njegov Duh i u sili Duha Svetoga Isus govori, uči i liječi. Kao svoga Isus ga nadisajem i daruje učenicima.⁷² Vjeru u osobnost Duha Svetoga Augustin sažeto iznosi u *Serm. 214,10*: »Vjerujemo da Duh Sveti od Oca izlazi (*Iv 15,26*) i da nije sin: da nad Sinom ostaje (*Iv 1,32*) i da nije otac Sina: da od Sina prima (*Iv 16,14*) i da nije sin Sina: nego da je Duh Oca i Sina; Duh Sveti i sâm Bog.« Jedan Duh Oca i Sina, ističe se tako u jedinstvu iste božanske biti kao različan i od Oca i od Sina, iako je zajednički i Ocu i Sinu.

In Io. ev. 99,6,7,8 Augustin pruža okosnicu svojih razmišljanja o izlaženju Duha Svetoga, koju možemo ovako sažeti:

— Duh Sveti nije samo Duh jednoga u Trojstvu, nego dvojice. To je objavljena istina koja ima čvrsti oslonac u Pismu.

— Pošto je Duh Sveti također Duh Sina, on izlazi i od Sina. To pokazuje i sam Isus poslije svoga uskrsnuća.

— Budući da je samo jedan Duh u jedinstvu božanske biti, Duh Sveti izlazi i od Oca i od Sina. Jer je jedan Duh dvojice u jedinstvu iste biti, on ne može izlaziti drugačije nego od obadvojice.

Do tih je zaključaka Augustin došao mudrim vrednovanjem Objave i Tradicije i tako je postao na Zapadu nadasve važan pokretač teologije o Duhu Svetome. Njegova spoznaja o drugom izlaženju u Trojstvu imala je snažnog odjeka u teološkoj misli nadolazećih pokoljenja i mnogo je doprinijelo oblikovanju pojma »*filioque*«. Istini za volju treba ipak reći da sam Augustin taj pojam u svojim propovijedima i u *De Trinitate* nigdje ne upotrebljava. Čini se da ga je u svojim spisima upotrijebio samo jednom i to u *Epistola 170,4*.⁷³ Ipak valja priznati da je nauka koju taj pojam izražava plod Augustinova umovanja.

8. Poslanja u vrijeme i prostor

U redu izlaženja u Trojstvu, Augustin je nazirao i red poslanja božanskih Osoba u vrijeme i prostor, tj. u povijest spasenja. Odmah valja naglasiti da ta poslanja isključuju bilo kakvu podređenost jedne božanske Osobe u odnosu na drugu. Ona, zapravo, ističu dva važna vida istoga misterija: s jedne strane upućuju na imanentno Trojstvo u kojemu se nalazi objašnjenje za sâm red poslanja, dok s druge strane na temelju ekonomskog ili spasenjskog djelovanja Trojstva upućuju na imanentno Trojstvo kao na sam izvor i cilj spasenja. I kao što izlasci u imanentnosti Božjega bitka upućuju na red su-postojanja triju božanskih Osoba u jedinstvu iste biti, tako poslanja, utemeljena i proizišla iz te iste

⁷¹ *In Io. ev. 99, 7* (CC 36, 586): »Si enim non ab eo procederet, non post resurrectionem se rapraesentans discipulis suis insufflasset dicens: Accipite Spiritum Sanctum.«

⁷² *In Io. ev. 121, 4* (CC 36, 667): »Insufflando significavit Spiritum Sanctum non Patris, solius esse Spiritum, sed et suum.«

⁷³ Vidjeti: CSEL 44, II, 3, str. 625; NBA 22, 802.

naravi, pokazuju red su-djelovanja u istom djelu spasenja triju božanskih Osoba u odnosu na nas.

Da bi upozorio na red poslanja božanskih Osoba u povijest spasenja, Augustin se služio istim pojmovima koji upućuju na red izlaženja u imanentnosti Božjega bitka. To su, dakle, pojmovi: *de, ab* (= od) i *de utroque* (= od obojice). Ti se pojmovi, kako u redu izlaženja, tako i u redu poslanja pozivaju bilo na Oca kao počelo slanja Sina,⁷⁴ bilo na Oca i Sina kao počelo slanja Duha Svetoga.⁷⁵ Gledajući u cjelosti oni upućuju i na red izlaženja jedne božanske Osobe od druge, i na jedan novi način postojanja te iste Osobe u odnosu na drugu.

Prema tome i možemo reći da je onaj koji je vječno i nevidljivo rođen od Oca kao Sin također poslan od istoga Oca u vrijeme i prostor kao vidljivi Očev Sin u kojemu nas Otac grli i prihvaća kao posinjenu djecu. Možemo nadalje, reći da je nevidljivi i su-vječni Dar i Ljubav Oca i Sina, poslan od Oca i Sina u vrijeme i prostor na dan Pedesetnice, postao u Crkvi vidljivi Dar i Ljubav i djelitelj Božjih darova. I, konačno, smijemo reći, da nevidljivi Tro-Jedini Bog povijesno i iskustveno djeluje u vremenu i prostoru, u Crkvi, kao ekonomsko ili spasenjsko Trojstvo.

Jedinstvo i nedjeljivost božanske naravi pokazuju se tako i u različnosti Osoba koje u imanentnosti (*ad intra*) su-postoje u njoj i u djelovanju tih istih božanskih Osoba prema vani (*ad extra*), jer one u naravi njima vlastitoj djeluju uvijek jedinstveno i nerazdvojno. Na taj je način Augustin obračunao s arijancima i macedonijancima koji su upravo u slanjima božanskih Osoba tražili dokaze da bi pokazali raznolikost naravi između pošiljaoca i poslanoga, i da bi konačno dokazali stupnjevitost božanstva.

9. Jedinstvo djelovanja Trojstva

Polazeći od tvrdnje: »Kao što su jednake i nedjeljive Osobe... tako su nedjeljiva i njihova djela«,⁷⁶ pogledajmo, kako je Augustin u svojim propovijedima izlagao to jedinstvo djelovanja božanskih Osoba.

Na jednome mjestu, točnije *In Io. ev. 20,3* veli: »Katolička vjera ne uči da je Bog Otac učinio nešto, a Sin nešto drugo različito od toga; nego da je Otac učinio ono što i Sin, i ono što je također učinio i Duh Sveti.« Prema tome, u djelima pripisanima jednoj božanskoj Osobi, nerazdvojno su-djeluju i druge dvije, kao što nerazdvojno i su-postoje u istome božanstvu. To su-djelovanje ili nerazdvojno djelovanje Trojstva, dolazi do izražaja na očit način u stvaranju, u objavi Trojstva, u utjelovljenju, u muči i uskrsnuću Kristovu i u objavljivanju Duha Svetoga.

U prvom slučaju Bog Otac je koji stvara sve po svojoj stvoriteljskoj Riječi.⁷⁷ Tu su, dakle, i Otac i Sin koji stvaraju, ali ne bez Duha Svetoga,

⁷⁴ *In Io. ev. 26, 19* (CC 36, 269).

⁷⁵ *Serm. 212, 1* (PL 38, 1060).

⁷⁶ *In Io. ev. 20, 3* (CC 36, 204).

⁷⁷ *Serm. 52, 3, 4* (PL 38, 356).

jer jedan i zajednički Duh Oca i Sina u nikom slučaju nije razdvojiv od njih, nego nerazdvojno djeluje s njima.⁷⁸ U drugom slučaju (primjere u Isusovu krštenju), nedjeljivo Trojstvo pokazuje se kroz različnosti Osoba u ukazanju: objavljuje se Otac u glasu, Sin u čovjeku Isusu koji se krsti i Duh Sveti u liku goluba koji silazi i ostaje nad Isusom.⁷⁹

Utjelovljenje je također djelo cijeloga Trojstva, iako se utjelovio samo Sin. Na djelu je Bog Otac kao Otac božanstva i kao Bog Isusova čovjštva; na djelu je i Sin koji se utjelovio i uzeo ljudsku narav bez i najmanjega odstupanja iz zajedništva života s Ocem i Duhom Svetim; djeluje i Duh Sveti, silom kojega postaje plodno krilo Djevice.⁸⁰ U mucu se očituje Otac, kao onaj koji dopušta muku Jedinorođenoga (*Rim 8,32*), Sin kao onaj koji se sam predaje (*Fil 2,6* sl.) i Duh Sveti kao nerazdvojni i zajednički Duh ljubavi obojice. Isto se zbiva i u uskrsnuću Kristovu: Otac uskrsuje Sina (*Dj 2,32*) i Sin uskrsuje samoga sebe (*Lk 24,34*).

I kao što je djelo stvaranja vlastito Bogu Ocu, iako u njemu su-djeluje djelo Trojstvo, tako je i utjelovljenje, krštenje, muka i uskrsnuće vlastito samo Sinu, iako je u njemu nerazdvojno prisutno djelo Trojstvo.⁸¹

Isto jedinstvo djelovanja Trojstva očituje se i u ukazivanju Duha Svetoga. Ne može se, dakle, reći da su se u liku goluba ili plamenih jezika ukazali Otac ili Sin, jer su ta ukazivanja vlastita Duhu Svetome, iako su u njima na sebi svojstven način su-djelovali i Otac i Sin.⁸²

Kako se to su-djelovanje u Trojstvu odvija, Augustin nam na sažet način veli u *Serm. 71, 16, 27*: »Ita singularum quoque in Trinitate opera Trinitas operatur, unicuique operanti cooperantibus duobus, conveniente in tribus agendi concordia, non in uno deficiente efficacia peragendi.«

U svom propovjedničkom opusu, Augustin govori na više mjesta o jedinstvu djelovanja Trojstva, no posebno valja izdvojiti *Serm. 52 i 71*. Upravo u *Serm. 52* pruža nam ključ, kako bismo na ilustrativan način mogli donekle približiti to spasenjsko i otajstveno djelovanje Trojstva Boga. I kao što je u *IX. knjizi De Trinitate* predložio psihološko trojstvo: *mens — notitia — amor* kao ilustraciju izlaženja u Trojstvu, tako je u *Serm. 52,8.9.10* predložio drugo psihološko trojstvo: *memoria — intellectus — voluntas* (= pamćenje — poimanje — volja) kao ilustraciju nedjeljivog djelovanja Trojstva.

Razmišljajući o nerazdvojnom djelovanju Trojstva, naš Autor otkriva, dakle, u čovjeku tri moći koje, iako se mogu odvojeno izgovoriti, djeluju nerazdvojno. Postoji moć pamćenja, poimanja i volje, ali ne može se

⁷⁸ *Serm. 71, 15, 25* (PL 38, 459): »... Si autem haec ita dicuntur, ut tamen inseparabilia sint opera Patris et Filii; quid credendum est de Spiritu Sancto, nisi quia et ipse pariter operatur?«

⁷⁹ *Serm. 52, 1, 1* (PL 38, 350): »Habemus ergo distinctam quodam modo Trinitatem: in voce Patrem, in hominem Filium, in columba Spiritum Sanctum.«

⁸⁰ *Serm. 51, 7, 10* (PL 38, 339).

⁸¹ *Serm. 52, 5, 14* (PL 38, 359).

⁸² *Serm. 71, 16, 27* (PL 38, 460).

izgovoriti ni jedna od njih, a da i druge dvije nisu prisutne u nastajanju i oblikovanju prve. Evo Augustinovnih riječi: »Pamćenje je ime jedne od njih triju, a ime jedne od njih triju djelo je svih triju. Ne bi ga moglo izreći samo pamćenje bez djelovanja volje, poimanja i pamćenja. Ne bi ga moglo izreći ni samo poimanje, a da ne sudjeluju pamćenje, volja i poimanje; ne bi ga mogla izreći ni sama volja, a da pri tome ne sudjeluje pamćenje i poimanje i volja.«⁸³

Te tri moći koje su dio unutrašnjega čovjeka nerazdvojno su povezane u oblikovanju imena svake pojedine. Stoga Augustin i nastavlja: »To ime vlastito samo pamćenju proizvelo je u tebi i pamćenje, da razumiješ što ćeš reći; i poimanje, da znaš što pamtiš; i volju, da obznaniš što znaš.« Jedno ime, iako je proizvod svih triju moći unutrašnjega čovjeka, pripada ipak samo jednoj. Augustin, dosljedno, nastavlja: »Sve tri moći proizvele su, dakle, ime pamćenja, ali to je ime vlastito samo pamćenju. Sve tri su proizvele ime poimanja, ali to je ime vlastito samo poimanju. Sve tri su proizvele i ime volje, ali to ime ukazuje samo na volju.«⁸⁴

Pošto je to ustvrdio, naš Autor prosljeđuje: »Tako je i Trojstvo proizvelo tijelo (tj. čovještvo) Kristovo, koje je vlastito samo Kristu. Trojstvo je proizvelo goluba s neba, koji je vlastit samo Duhu Svetome. Trojstvo je proizvelo glas iz oblaka, a taj je vlastit samo Ocu.«

Kad je tako našao u unutrašnjem čovjeku trojstvo koje se očituje u jedinstvu djelovanja (premda svjestan veličine misterija napominje: »Ne kažem, Otac je pamćenje, Sin je poimanje, Duh je volja . . .«),⁸⁵ svjestan vrijednosti ilustracije, Augustin zaključuje: »Eto, u sebi nalaziš tri odvojeno zamjetljive, nerazdvojno djelatne moći; i ime svake od njih triju, iako su ga sve tri proizvele, ne pripada svima trima, nego svakoj od njih pripada njezino. Vjeruj zato što tamo ne možeš vidjeti, ako si ovdje čuo i vidio i razumio. Što je u tebi možeš razumjeti: kako možeš razumjeti što je u onome, koji te je stvorio? I kad bi mogao ne možeš.«⁸⁶

Zaključak je jasan: misterij ostaje misterijem, a ilustracija misterija samo pokušajem da se primakne tajni. A ova je ilustracija tako privlačna da iziskuje samo skok vjere koji premošćuje intelektualni jaz između fiskustvenoga i objavljenoga.

U cijelosti uzevši, Augustin nas uči vjeri i poniznosti kad je u pitanju naviještanje misterija Trojstva. Njegov stav pred Objavom i Tradicijom izrazito je vjernički ponizan. I onda kad otvara nove putove, ne odstupa od Objave i Tradicije, nego nadahnut i vođen Objavom i mudro vrednujući Tradiciju čini u teologiji odmjereni korak naprijed. Posebno je to vidljivo u teologiji Sina i Duha Svetoga, koju smo ovdje pokušali spekulativno raščlaniti, kako bismo o njoj drugom prilikom mogli progovoriti sa ekonomsko-spasenjskog vida. No, i ovaj spekulativno teološki prikaz upućuje na doprinos koji nam Augustin pruža u ekumenskim

⁸³ *Serm.* 52, 8, 20 (PL 38, 363).

⁸⁴ *Serm.* 52, 9, 21 (PL 38, 363).

⁸⁵ *Serm.* 52, 10, 23 (PL 38, 634).

⁸⁶ *Isto.*

nastojanjima kada je u pitanju teologija o Duhu Svetome. Možda je taj njegov doprinos u novijoj teologiji ipak zaboravljen, iako u sebi krije bogatstvo!

Zaključak

Završavajući ovo izlaganje o teologiji sv. Augustina o Presvetom Trojstvu, možemo u konačnici reći:

1. U svojim propovijedima o Presvetom Trojstvu, Augustin se kao vrstan retor pridržavao već prije zacrtanih pravila govorničtva, koja nalazimo u njegovu djelu *De doctrina christiana*.

2. Ponirući u Pismo i misao prethodnih Otaca o Presv. Trojstvu, svoju misao on usredotočuje na jednu i nedjeljivu Božju bit koju naziva: *suština, narav, stvarnost i bit* i u kojoj otkriva sve bogatstvo življenja koje pokušava izraziti pojmovima: *osoba, odnos i izlazak*. U toj biti vidi i temelj za jedinstvo djelovanja triju božanskih Osoba u povijesti spasenja, što pokušava izraziti pojmom: *poslanje*. Svjestan je bio da ti pojmovi imaju samo funkcionalno značenje. To posebno pokazuje u obradbi pojma *osoba*. Genijalnost njegovih spoznaja potvrdila je teološka misao nadolazećih pokoljenja, sve do danas.

3. Posebno je velik njegov doprinos u određivanju imena pojedinih Osoba Trojstva; *imena* koja stoje u *funkciji odnosa*. Tu napose valja istaknuti *imena treće božanske Osobe*, koja su *njegovo otkriće*, a ne spoznaja sv. Tome Akvinskoga.

4. Golema je njegova zasluga u uočavanju razlike između prvoga i drugoga izlaženja u Trojstvu, a psihološko trojstvo: *mens — notitia — amor*, svojom sugestivnošću u razrješavanju te poteškoće, nadmašuje sve teologe prije i poslije Augustina.

5. U imanentnosti Božjega bitka vidio je uzrok ekonomsko-spasenjskog djelovanja istoga Boga, i dosljedno razlog za slanje Sina i Duha Svetoga u vrijeme i prostor.

6. Psihološko trojstvo: *memoria — intellectus — voluntas*, kojim pokušava objasniti jedinstvo djelovanja Trojstva, nenadmašivi je pokušaj da se razjasni neobjašnjivo.

7. Mjestimice smo se poslužili s *De Trinitate*, kako bismo riješili iskrslu poteškoću u propovjedničkom opusu našega Autora. To nas navodi na zaključak da bi trebalo temeljitije ispitati unutrašnju vezu između ta dva misaona bloka, kako bismo mogli uočiti razvojni tok trinitarnih spoznaja sv. Augustina i stvarnu nadopunljivost dviju, međusobno različitih literarnih vrsta.

I nakon svega, čini se da nismo rekli ništa nova. Ako smo ipak uspjeli sažeto iznijeti Augustinove spoznaje i način izlaganja temeljne istine naše vjere i tako *potaknuti na razmišljanje*, vjerujemo da smo učinili nešto korisno.

DIE TRINITÄTSTHEOLOGIE DES HL. AUGUSTINUS II.

(Von seinem homiletischen Gesichtspunkt her gewertet)

Zusammenfassung

Die zentralen Punkte der Trinitätstheologie des hl. Augustinus bilden: einerseits die eine und unteilbare göttliche Natur, und andererseits die Einheit und Gleichheit der drei göttlichen Personen die in dieser Natur gleichzeitig existieren und die existiert in ihnen, weil gerade sie die eine und unteilbare göttliche Natur sind.

Um es zu klären bedient sich Augustinus den Begriffen: Natur, Substanz und Essenz sowie die Person, die er funktionell benützt. Die Namen der göttlichen Personen wie auch die Beziehungen in einer göttlichen Natur, helfen uns gerade die Unterschiede in einer und unteilbaren göttlichen Natur leichter zu erblicken.

Die Hervorgänge in der göttlichen Immanenz und die Herausgänge derselben göttlichen Personen in Raum und Zeit stehen in Funktion der Erklärung der immanenten und ökonomischen Trinität. Die eine und unteilbare göttliche Natur bietet den Grund für das Verstehen der Einigkeit der göttlichen Heilswirken.

Das folgende muss man unterschreiben: ohne richtigen Begreifens der Namen der dritten göttlichen Person, und der Unterschied die zwischen der zweiten und dritten Hervorgang in der Immanenz Gottes besteht, kann man die Trinitätstheologie Augustins nicht verstehen. Neben der psychologischen Klärung des göttlichen Heilswirken, ist die Klärung dieser Schwierigkeit sein grösster Beitrag der Trinitätstheologie überhaupt. Daran wollten wir mit diesem Beitrag erinnern.